

הרב צבי שורץ

אדר ראשון או אדר שני – שלושה עשר מי יודע?

הקדמה

שנת תשפ"ב היא שנה מיוחדת - היא שנת שמיטה, והיא גם שנה מעוברת.¹ סוגיית שני האדרים' בשנה מעוברת מתעוררת בכמה הלכות בכל ארבעת חלקי השולחן ערוך:
(1) שנינו במשנה (בבא מציעא פ"ח מ"ח) הלכה שקשורה לדיני 'חושן משפט': המשכיר בית לחבירו לשנה, נתעברה השנה נתעברה לשוכר. השכיר לו לחדשים, נתעברה השנה נתעברה למשכיר.²
(2) ב'שולחן ערוך' (אבן העזר סי' קכו סעי' ז) נפסק כדלהלן ובהמשך הכרעת הרמ"א: אם השנה מעוברת, יכתוב באדר ראשון: לירח אדר ראשון, ובשני יכתוב: לירח אדר השני. רמ"א: ואם כתב באדר הראשון אדר סתם, כשר. אבל אם כתב בשני סתם, הגט פסול.
(3) בנדרים השייכים לחלק 'יורה דעה' מבואר שאם אמר קונם יין שאני טועם עד ראש אדר, לר' יהודה - אסור עד ראש אדר ראשון; ולר"מ - עד ראש אדר שני.³ דיון זה יסודו **בכוונת לשון בני אדם:** האם 'שנה' משמעותה שנה רגילה או שנה מעוברת? וכן האומר או הכותב 'אדר' סתם למה התכוון - לראשון או לשני?⁴
(4) הסוגייה נדונה גם ב'שולחן ערוך' בחלק 'אורח חיים' לגבי יום זיכרון לפטירת ההורים,⁵ וכן לעניין בר מצווה,⁶ לגבי ילדים שנולדו בשנה מעוברת ושנת בר-המצווה שלהם אינה מעוברת, וגם להפך - לגבי ילדים שנולדו בשנה שאינה מעוברת ושנת בר המצווה שלהם מעוברת.

1. במסכת סנהדרין יב ע"א: 'אין מעברין את השנה לא בשביעית ולא במוצאי שביעית'. הוראה זו הייתה בזמן שקידשו את החודשים על פי הראיה, ונמנעו מלעבר שנות שמיטה, כדי שלא להכביד על העם בחודש נוסף של איסור מלאכה בשדה. ואולם משום מה לא התחשבו חז"ל בעניין זה כאשר קבעו את הלוח שלנו לדורות בתקופת האמוראים.
2. ב"מ קב ע"א; שו"ע, חו"מ סי' שיב סעי' טו.
3. נדרים סג ע"א; שו"ע, יו"ד סי' רכ סעי' ח.
4. דעת הרא"ש, נדרים פרק ח סי' ב, ששני האדרים' נחשבים לחודש אחד. ולכן האומר 'עד ראש אדר' זה ראש אדר ראשון, ואם אמר 'עד סוף אדר' זה סוף אדר שני.
5. ר' שו"ע או"ח סי' תקסח סעי' ז.
6. ר' שו"ע, או"ח סי' נה סעי' י.

הרב יהושע יגל מעלה בספרו⁷ 'חקירה' בבעיה מהותית שאינה קשורה לכוונת לשון בני אדם: האם שני ה'אדרים' נושאים את אותה המשמעות של 'אדר', או רק אחד מהם הוא חודש 'אדר' האמיתי, ואילו החודש השני הוא חודש שנתוסף בשנה מעוברת, ואף שנקרא 'אדר' אינו נושא את המשמעות של חודש 'אדר'⁸ ואחרי שהנחנו שרק **חודש אחד** הוא בעל משמעות, האם הוא 'אדר ראשון' והשני חודש רגיל, או ש'אדר שני' הוא בעל המשמעות והראשון חודש רגיל?

בעיון זה נביא את חידושו של הרב יגל, ובעקבותיו נחדור למשמעות הרוחנית של המספרים י"ב וי"ג, נקשר אותם למספר החודשים בשנה רגילה (י"ב) ובשנה מעוברת (י"ג חודשים). וננסה גם לפשוט את ספקו, האם בשנה מעוברת רק לחודש השנים-עשר יש משמעות ייחודית, או שבשנה מעוברת גם לחודש השלושה-עשר יש משמעות?

א. חודש אדר שלא חוגגים בו פורים – האם הוא אדר או לא?

במסכת מגילה (ו ע"ב) מצאנו מחלוקת תנאים לגבי קריאת מגילה בשנה מעוברת: מתני' - קראו את המגילה באדר הראשון, ונתעברה השנה קורין אותה באדר השני. [ובגמ' שם] ר' אליעזר ב"ר יוסי אומר אין קורין אותה באדר השני, שכל מצוות שנוהגות בשני, נוהגות בראשון. רשב"ג אומר משום ר' יוסי, אף קורין אותה באדר השני, שכל מצוות שנוהגות בשני אין נוהגות בראשון.

בהמשך הגמרא נאמר:

אמר רבי חייא בר אבין אמר ר' יוחנן הלכתא כרשב"ג, שאמר משום ר' יוסי אמר ר' יוחנן. ושניהם מקרא אחד דרשו, בכל שנה ושנה - ר"א ברבי יוסי סבר בכל שנה ושנה מה כל שנה ושנה אדר הסמוך לשבט, אף כאן אדר הסמוך לשבט. ורשב"ג סבר בכל שנה ושנה מה כל שנה ושנה, אדר הסמוך לניסן, אף כאן אדר הסמוך לניסן. בשלמא ר"א בר"י מסתבר טעמא דאין מעבירין על המצוות, אלא רשב"ג מאי טעמא? אמר ר' טבי טעמא דרשב"ג מסמך גאולה לגאולה עדיף.

ומסתפק הרב יגל: האם שני החודשים הם בעלי משמעות 'אדר', או רק אחד מהם? מתוך מסקנת הגמרא שהלכה כרשב"ג, אי אפשר לפשוט את הספק, כי ייתכן שמן הפסוק 'בכל שנה ושנה' אכן למדנו שאין לקיים את ימי הפורים בשניהם, אך **לשניהם יש משמעות של 'אדר'**, אלא שמבחינת חובת קיום מצוות הפורים די באחד. מאידך גיסא אפשר לומר שיש כאן הכרעה מהותית, שרק **אחד מהם הוא בעל המשמעות**, ולא חברו, ולכן חוגגים פורים רק בו, כי הוא חודש 'אדר' האמיתי. בהלכה נראה שצדדי הספק תלויים בשתי הדעות שמביא המחבר ב'שולחן ערוך' (או"ח סי' תרצז סעיף א) ביחס לאדר א':

7. 'נתיבות יהושע', מועדים וזמנים, סי' יד עמ' תי-תיב.

8. אדר שני מכונה גם 'ואדר' בתוספת ו', כי אין לו זהות עצמית, אלא הוא נספת.

יום י"ד וט"ו **שבאדר ראשון** אין נופלים על פניהם, ואין אומרים מזמור 'ענך ה' ביום צרה, ואסורים בהספד ותענית, אבל **שאר דברים אין נוהגים בהם. וי"א דאף בהספד ותענית מותרים.**

מסתבר שהדעה הראשונה נוקטת שמן המקרא 'בכל שנה ושנה' לא למדנו אלא שאין לקיים מצוות מקרא מגילה וכל דיני פורים באדר הראשון, אבל **מבחינה מהותית המשמעות של 'אדר' קיימת היא בשניהם, ועל כן אסורים שניהם בהספד ותענית.** לעומת זאת הדעה השנייה של ה"ש אומרים' נוקטת שמהפסוק 'בכל שנה ושנה' למדנו הכרעה על מהותם, שרק לאחד מהם משמעות של חודש אדר, ולשני - לא, **ולכן מותר בהספד ותענית.** גם בהלכה נוספת, בקביעת יום זיכרון לקרובים באדר, מצאנו את שני צדדי הספק: ב'שולחן ערוך' (או"ח סי' תקסח סעי' ז) פוסק המחבר: 'כשאירע יום שמת אביו או אמו באדר, והשנה מעוברת, יתענה באדר שני'. בפשטות נראה שהמחבר נוקט שמן הפסוק 'בכל שנה ושנה' למדנו הכרעה, שאחד מהם עיקר, וכיוון שנפסקה הלכה כרשב"ג, הרי שהשני הוא בעל המשמעות של אדר, ולא הראשון, ולכן גם לגבי יום זיכרון הדין כך. והרמ"א כתב:

ויש אומרים דיתענה בראשון (מהרי"ל ומהר"י מינץ) ... וכן המנהג להתענות בראשון. מיהו יש מחמירין להתענות בשניהם (פסקי מהר"י בשם מהר"י מולין). לדעת הרמ"א שמקורו בתשובת מהר"י מינץ, נראה שהוא מסיק שבסוגיית הגמרא במגילה אין הכרעה מהותית שרק חודש אחד נחשב 'אדר', אלא בשנה מעוברת שניהם **נקראים 'אדר'**, אך מהפסוק למדנו שאין לקיים מצוות פורים אלא פעם אחת, ומכיוון שלרשב"ג 'מיסמך גאולה לגאולה עדיף', מצוות פורים נוהגות בשני. לעומת זאת לגבי יום זיכרון, שאין כאן הטעם 'מיסמך גאולה לגאולה', גם לרשב"ג יש לקיים את יום הזיכרון בראשון, משום ש'אין מעבירין על המצוות'. והמחמירים לקיים את יום הזיכרון בשניהם, סברתם היא שרק לגבי פורים לומדים מן הפסוק 'בכל שנה ושנה' שיש לחגוג את הפורים באדר רק בחודש אחד ולא בשניים. ברם לגבי יום זיכרון, שאין מיעוט מיוחד, יש לנהוג אותו בשניהם.

ב. מעלת המספר י"ב

המספר י"ב בעולם המחשבה הוא ביטוי של התפשטות הדבר במלוא היקפו.⁹ מקורו ב'ספר יצירה' (פרק ה משנה ב) שמתאר את העולם ע"י י"ב גבולים:
י"ב גבולי אלכסון מפוצלין לששה סדרים מפסיקין בין רוח לרוח, גבול **מזרחית** דרומית, גבול **מזרחית** רומית (=למעלה), גבול **מזרחית** תחתית. גבול **מערבית** צפונית, גבול **מערבית** רומית, גבול **מערבית** דרומית, גבול **צפונית** מזרחית, גבול

9. הרב ישראל קליין, 'עמודי הוד', ביאורים בדברי בעל הטורים, מטות עמ' שעז.

צפונות רומית, גבול צפונות תחתית. גבול דרומית מערבית, גבול דרומית רומית, גבול דרומית תחתית....

כך קבעה ההשגחה העליונה, שיעקב יהיה לעם גדול, שמשנים עשר בניו יצאו שנים עשר שבטים,¹⁰ וזהו ביטוי לייעודו - **להשפיע על כולם ולהודיע את מציאות ה' בעולם**, ע"י שנים עשר השבטים שיפרצו 'ימה וקדמה צפונה ונגבה'. בהקדמה ל'תיקוני הזוהר' מביא שלשם הוי"ה ישנם י"ב צירופים, שהם ביטוי להשגה יותר שלמה של שם הוי"ה. וב'שערי אורה' (שער ז):
ולפי שזכה יעקב להיות שם הוי"ה נקרא עליו, זכה לצאת ממנו י"ב שבטים צדיקים כנגד י"ב צירופים של שם הוי"ה.
וכן ב'רקנטי' פרשת 'תצוה' על י"ב אבני החושן:
כנגד י"ב צירופים, יש כאן י"ב שבטים, כמו שאמר בדניאל כי **שמך** נקרא על עירך ועל **עמך**.

מכאן, שי"ב מבטא מציאות שלימה. לכן נכנסת הבת בישראל לעול מצוות כשהיא בת י"ב שנים,¹¹ כי השלימה את הילדות, ומשנתה הי"ב מתחילה להיות בוגרת. כך י"ב החודשים וי"ב המזלות הם שנה שלימה, שמקיפה את כל המציאות הארצית, שאנו נמצאים בה. בספר פירושי התפילה ל'רוקח' (חלק ב עמ' תרל) דייק שבתפילת מוסף ראש חודש מנו י"ב בקשות כנגד י"ב החודשים:

אלוקינו ואלוקי אבותינו חדש עלינו את החדש הזה, שמתחדשת הלבנה במולדה: לטובה ולברכה לששון ולשמחה לישועה ולנחמה לפרנסה ולכלכלה לחיים ולשלום למחילת חטא ולסליחת עוון. הרי י"ב דברים כנגד י"ב חדשים וי"ב שעות ביום וי"ב שעות בלילה וי"ב מזלות וי"ב שבטים זכותן יגן עלינו.
[לטובה - א', לברכה - ב', לששון - ג', לשמחה - ד', לישועה - ה', לנחמה - ו', לפרנסה - ז', לכלכלה - ח', לחיים - ט', לשלום - י', למחילת חטא - י"א, לסליחת עוון - י"ב].
כך גם י"ב שעות היום מהוות יום שלם, י"ב שעות הלילה - לילה שלם, וי"ב הבקשות הן תפילה שלמה הכוללת את כל הצרכים הגשמיים והרוחניים.
לכן, חודש אדר הוא החודש הי"ב, כי בו נגמרת השנה (שנת החודשים), ועם סיומו של חודש אדר נשלם סיבוב מלא של י"ב חודשי השנה.

10. כך גם משפחת נחור אחי אברהם. רש"י בראשית כב, כ: גם היא - אף היא השוותה משפחותיה למשפחות אברהם **שתיים עשרה, מה אברהם שנים עשר שבטים שיצאו מיעקב, שמונה בני הגבירות וארבעה בני שפחות, אף אלו שמונה בני גבירות וארבעה בני פילגש**; וכן ישמעאל: בראשית יז, כ: 'ולישמעאל שמעתוך הנה ברכתי אותו והפריתי אותו והרביתי אותו במאד מאד **שנים עשר נשיאים יוליד ונתתיו לגוי גדול**'. הרי שי"ב ילדים יוצרים גוי גדול.
11. נידה פ"ה מ"ו.

ג. מעלת המספר י"ג

המהר"ל, בחידושו לאגדות הש"ס (בבא מציעא קז) בקשר לשלושה עשר דברים שנאמרו בפת שחרית, מביא את מעלת המספר י"ג, המהווה השלמה ע"י הנקודה הפנימית של כל המציאות הגשמית:

כי הדבר השלם, כוחו י"ג. כאשר תבין עניין זה, ודבר זה רמזה התורה שנאמרו י"ג בריתות בפרשת מילה, כי ע"י המילה ג"כ האדם נעשה שלם. ודבר זה תבין מעניין הגשם, **שלא יושלם רק ע"י י"ב גבולים, והנקודה האמצעית אשר ביניהם**, ובאלו יושלם לגמרי, כי כנגד זה י"ג בריתות של מילה. ולפיכך י"ג דברים נאמרו בפת של שחרית, שהאדם כאשר לא אכל אינו שלם, וכאשר אכל נעשה שלם, והשלימות יש בה כוח י"ג.

כך מתגלית הנקודה הפנימית של ההנהגה האלוקית שמנהלת את העולם ברחמים, וזאת ע"י י"ג מידות הרחמים, והתורה שבע"פ שבנויה על י"ג מידות שהתורה נדרשת בהן מבטאת את המהות של התורה, שגילוי האמת העליונה יוצא מן הכוח אל הפועל ע"י ישראל. עיקרי האמונה לשיטת הרמב"ם הם י"ג, כי הם פרטי התמצית של האמונה בה'. הזכר נכנס לעול מצוות כשהוא בן י"ג שנים,¹² וזמן זה מבטא לא רק את בגרותו האישית, אלא הוא הופך חלק מהעם היהודי, שהוא בעל מהות אלוקית, ויכול להיות חלק ממניין. הזכרנו לעיל את י"ב הברכות בתפילת מוסף של ר"ח. בפירושו לתפילת ראש חודש כתב הרב הרץ ש"ק¹³ לדברי ה'רוקח' שכתב י"ב דברים כנגד י"ב חדשים: 'ואני מצאתי לשנת העיבור יאמר 'ולכפרת פשע'¹⁴ וכן נוהגין בפרנקפורט'. במלכים א' (ד, ז-יט) נאמר:

לשלמה שנים עשר נציבים על כל ישראל וכלכלו את המלך ואת ביתו, חודש בשנה יהיה על האחד לכלכל... **ונציב אחד אשר בארץ.**

אם לכל חודש יש נציב, מה תפקידו של הנציב האחד (הי"ג)? בגמרא (סנהדרין יב ע"א) נחלקו רב יהודה ורב נחמן: 'חד אמר אחד ממונה על כולם, וחד אמר כנגד חודש העיבור'. גם כאן רואים שלנציב הי"ג יש תפקיד שמחבר את כל הנציבים **בהיותו ממונה על כולם**, או שהוא משלים את שנת העיבור, שלא יחסר דבר מכלכלת המלך גם בחודש הי"ג. גם ב'בני יששכר' המובא להלן שבראש חודש אדר שני בתפילת מוסף יכוון בכל הצירופים, רואים שי"ג כולל ומשלים, ולכן יכוון בכל י"ב הצירופים. ובספר 'תקופת השנה' כתב על הפנימיות של המועדים והזמנים:¹⁵

12. שם.

13. בשנת ש"כ הודפס בעיר טיהינגן - Thüngen - סידור עם פירושו של רבי נפתלי הרץ בן אליעזר טריוויש המכונה גם ר' הרץ ש"ק, על שם תפקידו כשליח ציבור.

14. ביטוי זה נלקח מן הגמ' בחולין ס ע"ב שמביאה את הדו שיח שבין הלבנה לקב"ה על שמיעט את אורה. הגמרא מסיימת בדברי ר"ל: 'מה נשתנה שעיר של ר"ח שנאמר בו לה'?' אמר הקב"ה - שעיר זה היא **כפרה** על שמיעטתי את הירח'. הרי שמונח זה מציין את המהות של בריאת הירח, שעל פיו מונים חודשים. לכן מתאימה הבקשה 'לכפרת פשע' לחודש הי"ג, המציין מהות פנימית.

15. הרב שמואל בן מתתיהו שטרן, 'תקופת השנה', חודש אדר ב, עמ' לז.

זוה ענין שחודש אדר ב' הוא החודש הי"ג בסוד י"ב גבולי אלכסון, העוברים דרך הנקודה הנעלמת, היא הנקודה הי"ג המחברת את כולם לאחדות אחת שזה ענין שי"ג גימ' אח"ד וגם אהב"ה, כי הי"ג מרמז על אחדות שלימה ייחודא שלים, שהיא סוד הי"ג חודש.

המדרש מביא שלפני מותו כתב משה רבנו י"ג ספרי תורה:¹⁶
ד"א רבנן אמרי כיון שידע משה שהיה לו למות באותו היום מה עשה, א"ר ינאי כתב י"ג תורות - י"ב לי"ב שבטים, ואחת הניח בארון שאם יבקש לזייף דבר שיהיו מוצאים אותה שבארון.

לפי זה י"ג ספרי תורה הם ביטוי של המהות הפנימית של מתן תורה לישראל. הספר הי"ג, שאותו שם משה בארון, רומז במיוחד על מקור התורה האלוקית, ומקור זה נעלה ונשגב מבני אדם, ולכן אינו ניתן לזיף. זו כנראה גם הסיבה שהפייטן ב'הגדה של פסח' חיבר את 'אחד מי יודע' עד 'שלושה עשר מי יודע'.¹⁷

עפ"י יסוד זה נבין את מהותו של החודש שנוסף באדר - החודש הי"ג. חודש העיבור נקבע כדי שחודשי הירח ועונות השנה יהיו מותאמים לדרישת התורה, שפסח החל בט"ו בניסן (לפי הלוח הירחי) יחול באביב (עונה הנקבעת לפי השמש). תוספת זו איננה רק תיאום חשבוני, אלא מבטאת מהות אחרת של זמן, שבו יש הארה אלוקית מיוחדת, מעבר לזמן הטבעי של גרמי השמים,¹⁸ ומהות עליונה זו באה לידי ביטוי בשיא זריחת הירח (ט"ו בחודש) ובהתפרצות כוחות הטבע באביב.¹⁹ זמן זה הוא גם המתאים ביותר להוציא את ישראל (שנמשלו ללבנה) ממצרים, כדי שטבע האומה יפרח, והיא תבשר בעולם את החירות המתגברת על השעבוד לטבע החומרי.

16. דברים רבה (וילנא) פרשת וילך פרשה ט.

17. ב'הגדה של פסח' מסיים הפייטן בשיר 'אחד מי יודע' בשאלה 'שלושה עשר מי יודע?'. ומדוע לא המשיך הלאה: ארבעה-עשר וחמישה-עשר מי יודע? כי י"ג בגימטריה אח"ד, ונסגר השיר בצורה מעגלית, וחוזרים שוב להתחלה, ושרים מחדש 'אחד מי יודע?' וחוזר חלילה. ועוד, שלושה עשר מידיא **הן הנהגת ה' את המציאות כולה, הנותנת חיים ונשמה לכול, ותו לא מידי - ואין צורך להמשיך לשאול, כי זה עונה גם על כל מספר אחר שישאלו עליו.**

18. בסגנון דומה מתבטא הרבי מלובביץ' ב'ליקוטי שיחות' על ל"ג בעומר, כרך יז עמ' 310. הוא עונה על השאלה מדוע לא יכול היה רשב"י לסבול את המציאות הגשמית לאחר שיצא מהמערה בתום י"ב שנים, וכל מקום שנתן בו עיניו נשרף, ומה השתנה אחר ששהה עוד שנה (י"ג) במערה והשלים עם המציאות הגשמית: 'שתים עשרה הוא מספר המסמל את דרך הטבע... שנים עשר גבולי אלכסון שבכל חפץ גשמי'. לעומת זאת שלוש עשרה, מסמל 'למעלה מהטבע' (לכן, למשל כשרוצים לעורר ולהמשיך מלמעלה סליחה ומחילה על חטאים, אומרים את שלוש עשרה מידות הרחמים). שתים עשרה שנים של לימוד תורה במערה עדיין לא העלו את רשב"י מעל לגדרי הטבע. מצד גדרי הטבע, אין מקום לחיבור הפכים. אין דרך לחבר 'רצוא' עם 'שוב', ולימוד תורה באופן ד'תורתו אומנותו' עם חרישה וזריעה. לכן 'כל מקום שנותנים עיניהם, מיד נשרף'. רק לאחר שנה נוספת של התעלות אל דרגה שלמעלה מגדרי הטבע (שלוש עשרה), יכול היה רשב"י לשאת הפכים, להיות 'תורתו אומנותו' ולסבול מציאות של עולם גשמי.

19. כך כתב הרא"ה קוק בלוח תרע"ד ב'מגד ירחים' לחודש ניסן: 'יציאת מצרים תישאר לעד האביב של העולם כולו'.

ד. בין אדר ראשון לאדר שני

בהלכה אין הכרעה אם לשני חודשי 'אדר' יש משמעות: יש דעות שמתוכן נראה שבשנה מעוברת **שני חודשי אדר הם בעלי משמעות שווה**, ויש דעות שמתוכן נראה שרק אדר ראשון הוא בעל משמעות, ואילו **אדר שני שנוסף אינו נחשב כאדר**. ואולם בפנימיות התורה אין ספק בחשיבותם של המספרים י"ב וי"ג, ולשניהם משמעות עמוקה של שלמות - המספר י"ב הוא מספר המבטא מערכת מקיפה של י"ב חלקים, והוא בעל חשיבות של השלמה ושלמות, **אלא זו שלימות כמותית**. המספר י"ג הוא היסוד הנשמתי שיוצר יחידה אחת **והוא מייצג שלימות אחדותית איכותית** (שלוש-עשרה בגימטריה אח"ד, והוא גם תואר של ה').²⁰

ומכאן בהתאמה, בשנה מעוברת גם חודש אדר א' וגם חודש אדר ב' נושאים את המשמעות העמוקה של חודש אדר שמבטא שלמות: אדר ראשון מסכם את השנה, ועם סיומו הושלמה השנה 'ואין המצווה נקראת אלא על שם גומרה'²¹ ו'הכל הולך אחר החיתום'.²² הוא ההופך את כל החודשים הנפרדים למעגל מלא של שנה. 'אדר שני' - החודש י"ג, לא בא רק להוסיף שלושים יום כדי ליצור התאמה חשבונית בין חג הפסח לבין עונת האביב. חודש זה הופך את הלוח העברי למהות שונה של זמן, שיש בו הארה של ניצוץ אלוקי, כי הקב"ה שהוא 'למעלה מן הזמן' הורה ללכת ע"פ לוח ירחי-שמשי שגם הוא 'למעלה מן הזמן'. לוח זה, המיוחד לעם ישראל, מבטא את מעלתם, שאינם עבדי הזמן ואינם משועבדים לטבע.²³

ה. הודש העיבור כנגד מי?

בפסיקתא רבתי מובא שחודשי השנה נבראו בזכות השבטים:²⁴

כל מה שברא הקדוש ברוך הוא **בזכות השבטים ברא**, אתה מוצא **שנים עשר חודש בשנה**, שנים עשר מזלות ברקיע, שתים עשרה שעות ליום, ושתים עשרה שעות לילה, אמר הקדוש ברוך הוא אפילו העליונים והתחתונים לא בראתי, **אלא בזכות השבטים** שכן כתב את **כל אלה ידי עשתה** (ישעיה סו, ב) **בזכות כל אלה** שבטי ישראל שנים עשר (בראשית מט, כח). לכן, כיון שבא אליהו לקרב את ישראל תחת כנפי השכינה, נטל שתים עשרה אבנים למספר השבטים ובנה אותן מזבח.

20. אפשר להמשיל זאת למערכת של נְגִינִים המנגנים בכלים רבים ומגוונים (= י"ב), והמנצח על התזמורת (= י"ג) הופך אותם לניגון הרמוני של יצירה בעלת תוכן מרומם.

21. סוטה יג ע"ב.

22. ברכות יב ע"א.

23. כך אפשר להסביר גם את הגמ' בתענית כט ע"ב, שישראל שיש לו דין עם גוי יעשה זאת באדר 'דבריא מזליה', כי אדר, שהוא חודש שבו מעברים שנה, מוכיח שישראל הם למעלה מן המזל ואין המזל שולט בהם.

24. פסקא ד אות א 'ויקח אליהו'.

גם הטור כתב בשם אחיו רבנו יחיאל בן הרא"ש²⁵ שהמועדים כנגד האבות הקדושים: פסח כנגד אברהם, שבועות כנגד יצחק, ויעקב 'ולמקנהו עשה סוכות'. וי"ב ראשי חודשים **כנגד י"ב שבטים**. א"כ כנגד איזה שבט הוא חודש העיבור? ר' צדוק הכהן מלובלין²⁶ כתב שחודשי אדר הם כנגד שבטי מנשה ואפרים. גם ב'קדושת לוי'²⁷ כתוב שמכיוון שחודש אדר הוא מזל דגים, ויוסף נאמר בו 'וידגו לרוב', וכיוון שנתנו לו ב' שבטים - מנשה ואפרים, כך הוא חודש אדר, שבשנה פשוטה הוא מאוחד, ובשנה מעוברת הוא מחולק לשניים. רבי צדוק הכהן מד"ק בספרו²⁸ **שמנשה הוא אדר הראשון, ואפרים הוא אדר השני**.

ועוד רמז הרומז שמזל דגים מתאים לאדר: בספר 'דבר יום ביומו'²⁹ כתוב שכל המזלות נקראים בלשון יחיד: טלה, שור, אריה, בתולה, דלי, קשת, הכול - לשון יחיד, וגם מאזניים ותאומים הם אחד (נחשבים כיחידה אחת). **המזל היחיד שנקרא לשון רבים הוא דגים, לרמוז על שני אדרים**.

וב'בני יששכר' נכתב:³⁰ 'ידוע הוא כי י"ב חודשי השנה המה כנגד י"ב צירופי הוי"ה בכל חודש מאיר צירוף אחר'. וכנגד איזה צירוף של שם יכוון בחודש העיבור? שבכל חודש יכוונו על צירוף אחד של שם הוי"ה, **ובחודש אדר שני בשנה מעוברת יכוון בכל הצירופים**.³¹ כוונה כוללת זו היא ההשגה הפנימית הגבוהה ביותר של שם הוי"ה שאפשר להגיע אליה.

25. טור, או"ח ראש חודש תיז.
 26. פרי צדיק, ראשי חודשים, ר"ח אדר ראשון, ד"ה ו'הנה עיקר'.
 27. קדושת לוי, סוף פ' תצוה.
 28. 'פרי צדיק' עמ' רלט. וכך כתב גם ב'מחשבות חרוץ' אות ד.
 29. ר' חיים קנולר מפרמישלא, דרוש יג עמ' קיג.
 30. ר' צבי אלימלך שפירא מדינוב, 'בני יששכר', מאמרי ראש חדש אות א.
 31. הרב חיים אלעזר שפירא ממונקאטש, 'שער יששכר', מאמר חודש אדר שני, אות א, עמ' תפה: 'וכתב בסידור האריז"ל שצריך לכוון אז כל הי"ב צירופים'.